

AUTOBIOGRAFIA nr 2 (11) 2018 s. 73–84
ISSN 2353-8694
DOI: 10.18276/AU.2018.2.11-06

PRAKTYKI
AUTOBIOGRAFICZNE

JOANNA NOWAK*
Akademia Pomorska w Słupsku

Wywiad rzeka z wybranymi muzykami rockowymi jako odmiana tekstu autobiograficznego

Streszczenie

Tekst koncentruje się na zagadnieniach związanych ze współczesną literaturą autobiograficzną. Za jedną z jej nowych form autorka uznaje wywiad rzekę. Źródła i pierwowzorów tego rodzaju pisarstwa poszukuje w utworach o charakterze mówionym („książka mówiona”, „pamiętnik mówiony”, „rozmowy z...”). Konieczne wydaje się także powiązanie omawianego typu książek z gatunkiem, jakim jest wywiad prasowy. Materiał egzemplifikacyjny stanowią wywiady rzeki i książki stworzone na podstawie rozmów z przedstawicielami polskiej sceny rockowej. Mowa o muzykach takich jak: Robert Brylewski, Tomasz Lipiński, Dariusz Malejonek, Marek Piekarczyk, Tomasz Budzyński, Tymon Tymański, Krzysztof Grabowski (Grabaż). Rozważania zmierzają do rozstrzygnięcia, czy wywiad rzeka może być uznany za autobiografię. Tekst stanowi także zapowiedź głębszego zbadania tego rodzaju utworów pod kątem literatury autobiograficznej.

Słowa kluczowe

autobiografia, wywiad rzeka, polska muzyka rockowa

* Kontakt z autorem: asia.sowa21@wp.pl

Autoopowieści o życiu znanych osób cieszą się popularnością zarówno wśród czytelników, jak i badaczy literatury. Rynek wydawniczy natychmiast reaguje na zapotrzebowanie czytelnicze i takie pozycje są chętnie wydawane. Pojawianie się wielu autobiografii wiąże się z coraz powszechniejszą tendencją do upubliczniania swoich przeżyć, co dotyczy zwłaszcza ludzi znanych, którzy mają osiągnięcia w określonych dziedzinach: muzyce, sporcie, polityce itd. Ekspozowanie swoich losów to wręcz moda i sposób na życie, ale także zjawisko literackie, którego badaczom nie wolno pominąć. Motywacja tworzenia takiej literatury może okazać się zabiegiem komercyjnym, próbą zwiększenia popularności. Jednak nie można wykluczać innych, poważniejszych i bardziej interesujących przyczyn twórczości. Nawet jeśli autor książki kieruje się komercyjnymi powodami, nie zmienia to faktu, że utwory opisujące życie ludzi znanych stają się zjawiskiem wartym zauważenia przez badaczy literatury.

Choć termin „wywiad rzeka” funkcjonuje stosunkowo niedługo, książki tworzone na podstawie rozmów z daną osobą są obecne w literaturze polskiej i światowej od dawna. Mowa o tekstach określanych mianem „rozmów z...”, „książek mówionych” czy „pamiętników mówionych”. Badacze wskazują jako przykłady choćby rozmowy starożytnych filozofów, zebrane przez ich uczniów, na przykład *Diatryby* Epikleto, XV-wieczne, anglojęzyczne rozmowy z władcami czy te znane od XVIII wieku jak choćby *Żywoć doktora Samuela Johnsona* Jamesa Boswella czy pochodzące z XIX wieku *Rozmowy z Goethem* Johanna Eckermanna¹. Jak podaje Roman Zimand, jedną z pierwszych książek stworzonych na podstawie rozmów, która ukazała się w Polsce, była *Sanchez i jego dzieci. Autobiografia rodziny meksykańskiej* Oscara Lewisa (w przekładzie Aleksandra Frybesowa). Nie brakuje jednak przykładów dzieł polskich jak *Rozmowy z Gombrowiczem, Zdążyć przed Panem Bogiem*². Znane są także rozmowy przeprowadzone z Aleksandrem Watem, Czesławem Miłoszem, Tadeuszem Konwickim, Stanisławem Lemem i innymi pisarzami³.

W związku z powyższym słuszne wydaje się upatrywanie źródeł wywiadu rzeki w utworach o charakterze mówionym. To zagadnienie wymaga jednak odrębnego omówienia. Podobnie osobną analizę trzeba poświęcić terminowi „wywiad rzeka” w odniesieniu do gatunków dziennikarskich. Omawiana literatura wydaje się przedłużeniem wywiadów dziennikarskich, ma także imitować rozmowę, która odbyła się w rzeczywistości między dziennikarzem a muzykiem. Zbigniew Bauer przekonuje o atrakcyjności tego rodzaju wypowiedzi prasowej.

¹ Kazimierz Maciąg, *W kręgu problematyki „pamiętników mówionych”* (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2001), 11.

² Roman Zimand, *Czas normalizacji: szkice czwarte* (Londyn: Aneks, 1989), 8.

³ Anna Łebkowska, „Rozmowy z pisarzem – analiza gatunku”, w: *Kryzys czy przełom. Studia z teorii i historii literatury*, red. Magdalena Lubelska i Anna Łebkowska (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 1994), 177.

Wywiad stwarza według niego wrażenie bezpośredniości przekazu oraz działań opartych na współuczestnictwie. Pozwala czytelnikowi poznać kulisy pracy dziennikarza i tego, w jaki sposób pozyskał on informacje. To z kolei umożliwia odczucie bezpośredniego kontaktu z daną osobą, idolem, autorytetem; ma być gwarancją braku przekłamania przekazu, obserwator ma bowiem wrażenie, jakby rozmowa toczyła się w tej chwili, on sam zaś ma do czynienia z „żywym” słowem⁴.

W ostatnich latach książki w takiej formie ukazują się coraz częściej. Nazwa „wywiad rzeka” jest chętnie stosowana, w dodatku często dodawany jest podtytuł sugerujący autobiograficzny charakter dzieła. Wszystko to skłania do rozważenia powodów odwołań do gatunku dziennikarskiego, jakim jest wywiad. Zasygnalizowana tu problematyka powinna zostać rozwinięta w szerszym kontekście, na co nie pozwalają ograniczenia dotyczące objętości niniejszego wywodu.

W odniesieniu do współczesnych tekstów autobiograficznych trudno nie przyznać racji tym, którzy stwierdzają brak jednolitego paradygmatu w obrębie autobiografii i uznają ten typ literatury za gatunek o charakterze rozwojowym⁵. Dla prowadzonych tu rozważań istotne jest przyjrzenie się pisarstwu autobiograficznemu i poszukiwania w zakresie nowych odmian literackich realizujących jego założenia.

Za nową odmianę być może należy uznać coraz bardziej obecny wśród utworów literackich wywiad rzekę. Utwór w takiej formie nie musi oznaczać utraty wartości autobiograficznej, jak sugeruje Regina Lubas-Bartoszyńska, gdy odnosi autobiografię do gatunków publicystycznych. Tego rodzaju wypowiedź autobiograficzna, pomimo sterującej roli pytającego, ma bowiem szansę pozostać autonomiczną opowieścią o życiu.

Na szczególną uwagę wśród coraz liczniej pojawiających się wywiadów rzek zasługuje głos polskich rockmanów. Muzycy, o których mowa, to ludzie urodzeni pomiędzy 1951 a 1968 rokiem, w związku z czym wielu z nich w swej opowieści zawiera wspomnienia z lat 80., stanowiących początki i rozkwit ich muzycznej drogi. Jak wiadomo, z powodów społeczno-politycznych był to szczególny okres dla rozwoju polskiej sceny alternatywnej oraz dla kultury w ogóle.

Głos rockmanów na temat ich własnego życia i kariery pojawił się w Polsce pod koniec lat 90. Pierwszą taką książką jest autobiografia wokalistki zespołu Maanam, Kory (Olgi Jackowskiej), napisana we współpracy z Kamilem Sipowiczem w 1998 roku. Mowa o książce *Kora i Maanam. Podwójna linia życia*. Kilkanaście lat później, w 2011 roku, ukazała się kolejna książka o życiu

⁴ Zbigniew Bauer, „Wywiad. Gatunek i metoda”, w: *Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Zbigniew Bauer, Edward Chudziński (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010), 333.

⁵ Regina Lubas-Bartoszyńska, *Między autobiografią a literaturą* (Warszawa: PWN, 1993), 13.

wokalistki *Kora, Kora. A planety szaleją* współtworzona z tą samą osobą. Przykładem autobiografii pisanej we współpracy jest także opowieść o życiu Dariusza Malejonka *Urodzony, by się nie bać*, napisana wspólnie z Magdaleną Nierebińską i wydana w 2016 roku. Istnieją przykłady tradycyjnie rozumianej autobiografii, to znaczy takiej, którą muzyk napisał samodzielnie, opowiadając w niej o swoim życiu. Autorami takich książek są Tomasz Budzyński i jego opowieść *Soul side story* czy Paweł Końjo Konnak z utworem *Gangrena – mój punk rock song*. Spośród dostępnych utworów, które są autobiograficzną opowieścią, najwięcej przykładów stanowią te wydawane jako wywiad rzeka. Taka forma pojawiła się wśród książek dotyczących rockmanów po raz pierwszy w 2010 roku. Mowa o wywiadzie, którego Krzysztofowi Gajdzie udzielił Krzysztof Grabowski, znany jako Grabaż – lider zespołów Pidżama Porno i Strachy na Lachy. Od tego momentu pojawia się coraz więcej tego typu książek, których celem jest przedstawienie życia muzyków rockowych.

Encyklopedyczne ujęcia objaśniają termin „wywiad rzeka” jako „gatunek z pogranicza dziennikarstwa i literatury faktu, popularny w Polsce zwłaszcza od lat 90. XX w.”⁶ Powoływanie się na źródła encyklopedyczne czy internetowe może budzić kontrowersje, jednak niełatwo odnaleźć typowo naukowe opracowania poświęcone wyłącznie wywiadowi rzece, a jeszcze trudniej o takie, które poruszają problem w odniesieniu do autobiografii rockmanów. W związku z tym omawiane tu kategorie wydają się jeszcze bardziej zasadnym i ważnym zagadnieniem dla badacza literatury.

W przypadku rozpatrywania wywiadu rzeki jako nowej odmiany pisarstwa autobiograficznego mogą pojawić się wątpliwości dotyczące poziomu literackości. Drugą podstawową kwestią jest rozpatrzenie, czy można poszukiwać wśród nich wartości autobiograficznej.

Niewątpliwie sporne jest uznawanie książek pisanych we współpracy za autobiografię ze względu na fakt, że nie są one samodzielnie konstruowane przez autora. Warto zastanowić się nad powodami mówienia o swoim życiu właśnie poprzez wywiad rzekę, a nie klasyczną autobiografię. Z pewnością powodem nie jest brak umiejętności pisarskich ze strony autora. Często zdarza się bowiem, że wywiad rzeka dotyczy osób, które świetnie operują słowem, są autorami tekstów literackich, tekstów piosenek, scenariuszy filmowych. Można wskazać tu przykłady choćby Tymańskiego, Piekarczyka, Brylewskiego, Grabowskiego, którzy bez większych kłopotów mogliby samodzielnie napisać opowieść o własnym życiu. A jednak dzieje się inaczej i właśnie wywiad rzeka staje się formą prezentacji. Dzieło dotyczące życia muzyka jest tworzone przy udziale dziennikarza, który redaguje, porządkuje tekst. Zastanawiający jest powód wybierania właśnie takiej formy na opowiedzenie historii życia. Być może dzieje się tak dlatego, że ma ona stanowić przedłużenie wywiadów dziennikarskich,

⁶ Encyklopedia PWN, dostęp 20.10.2017, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wywiad-rzeka;3999163.html>.

z jakimi czytelnicy mają do czynienia w gazetach i czasopismach. Możliwe, że taka, znacznie bardziej rozwinięta i rozbudowana forma wywiadu ma uatrakcyjnić opowieść. Kolejnym powodem może być chęć powołania kogoś, w tym przypadku dziennikarza, na świadka, który może weryfikować pewne fakty, ponieważ najczęściej ma dostęp do prywatnych materiałów, zdjęć, pamiątek swego rozmówcy. Niewykluczone jednak, że motywów powstawania wywiadów rzek wcale nie należy doszukiwać się po stronie muzyków, a wśród dziennikarzy. W wielu utworach pojawiają się informacje o sposobie prowadzenia prac nad przygotowaniem książki, jak również o tym, że to właśnie dziennikarz zaproponował współpracę muzykowi. Zjawisko takie zauważyć można w książce *Gościu. Auto-bio-Grabaż*. Wstęp Krzysztofa Gajdy, podpisany przez niego imieniem i nazwiskiem wraz z datą dzienną tuż pod ostatnimi słowami tekstu, informuje czytelnika o czasie i warunkach współpracy z muzykiem:

Pomysł niniejszej książki zrodził się 26 grudnia 2008 roku. [...] chwilę po odnotowaniu w głowie (zaskakującego dla mnie samego) pomysłu, chwyciłem za telefon i zadzwoniłem do Grabaża. [...] Wkrótce okazało się, że mieszkamy po sąsiedzku [...] co później znacznie ułatwiło kontakty w czasie pracy nad książką [...]. Pierwsza zarejestrowana rozmowa nosi datę 12 czerwca 2009, ostatnia 4 grudnia 2009. Pierwsze półrocze 2010 upłynęło pod znakiem spisywania, porządkowania, montażu materiału wydobytego z owych kilkudziesięciu godzin rozmów [...]. Wtedy kształtowała się forma przyszłej książki⁷.

Dzięki tym informacjom czytelnik dowiaduje się, że książka, którą zamierza przeczytać, ma źródło w autentycznych rozmowach muzyka i dziennikarza, które odbyły się w niedawnej przeszłości. Jednocześnie dziennikarz zaznacza, że to on był inicjatorem jej powstania, precyzyjnie określa rolę, jaką spełnił w jej przygotowaniu. Kilka stron dalej zamieszczono wyrazy wdzięczności skierowane do osób, które pomogły książce ujrzeć światło dzienne, co wyrażone zostało słowami: „Autorzy składają gorące podziękowania...”⁸. Informacja ta skłania do uznania zarówno muzyka, jak i dziennikarza za równoprawnych współautorów książki.

Z podobną sytuacją czytelnik ma do czynienia w przypadku wywiadu rzeki z Markiem Piekarczykiem. Przeprowadził go Leszek Gnoiński i poprzedził wstępem, w którym wyznaje, że jest wieloletnim fanem zespołu TSA, samego Piekarczyka poznał zaś w czasach głośnych festiwali w Jarocinie. Był wówczas młodym człowiekiem, spragnionym kontaktu ze swym idolem, chętnie słuchał jego przesłania dla fanów. Przyznaje, że w czasie powstawania książki przybierał taką samą postawę jak dawniej – wcielał się w rolę słuchacza.

⁷ Krzysztof Grabowski, Krzysztof Gajda, *Gościu. Auto-bio-Grabaż* (Poznań: InRock, 2010), 5–6.

⁸ Tamże, 8.

Nie jestem już jedną z wielu osób, które stoją wokół niego, a tym jedynym, któremu pozwolił spisać swoje wspomnienia, z czego jestem niebywale dumny. [...] Jedno się przez te lata nie zmieniło – on mówi, ja słucham. [...] Spędziliśmy na rozmowach kilkadziesiąt godzin. [...] Marek jest z jednej strony człowiekiem prostolinijnym i szczerym, a z drugiej romantycznym i wrażliwym. [...] Chciałem, aby ta książka właśnie o takim Marku Piekarczyku opowiadała. Mam nadzieję, że mi się to udało⁹.

Dziennikarz opatrzył wstęp swoim imieniem i nazwiskiem. Ujawnia dość sentymentalne kulisy relacji z muzykiem, nie kryje dumy ze swego udziału we współtworzeniu książki. Nazywa siebie współautorem, zamieszczając komentarz pod jedną z fotografii, przedstawiającą muzyka w otoczeniu fanów. Ów komentarz brzmi: „Marek podczas festiwalu Jarocin ’85 oblepiony fanami, wśród których jest współautor tej książki”¹⁰.

Kwestia roli dziennikarza jako współautora to kolejny problem, który wymaga odrębnego omówienia. W tym miejscu na rozwinięcie zasługuje myśl zakładająca, że intencja napisania książki może wpływać właśnie od dziennikarza. Warto więc zastanowić się nad powodami zgody muzyków na udzielenie obszernego wywiadu, często dotyczącego nieznanymi dotąd faktów, zarówno w kwestii muzyki, jak i życia prywatnego. Być może chodzi o szacunek wobec wieloletnich fanów muzyka, a może sprawia to chęć opowiedzenia o sobie, zanim zrobią to inni, o co w dzisiejszych, skłonnych do skandalizowania mediach nietrudno. Udzielenie wywiadu może także wiązać się z utrwaleniem pamięci o swojej osobie czy potrzebą pozostawienia przesłania dla potomnych (motywacja przyszłościowa). Powodem może być także dawanie świadectwa o ważnych wydarzeniach. Motywacja związana z podjęciem działań autoterapeutycznych czy drogi do samopoznania to kolejne możliwości. Trudno też oprzeć się wrażeniu, że publikacja historii życia muzyka to kwestia komercji i ulegania pewnej modzie.

Powstawanie tego typu książek skłania jednak do refleksji na temat jakości tej literatury. Wiele spośród nich to niewątpliwie próba zdobywania sławy i zarobku, ale część ma większą wartość. Nie ulega wątpliwości, że przekaz rockmanów wyróżnia się na tym tle w znaczeniu pozytywnym. Choć oczywiście nie można wykluczyć komercyjnych powodów publikacji wywiadów rzek, to niewątpliwie taka literatura przedstawia rozwój polskiej muzyki alternatywnej i rozwój kultury w ogóle. W książkach pojawiają się także opisy wydarzeń historycznych oraz przemian społecznych – wszystko potwierdzone fotografiami, fragmentami listów, anegdotami, które nadają utworom znamiona autentyczności. Wywiady rzeki często

⁹ Marek Piekarczyk, Leszek Gnoiński, *Zwierzenia kontestatora* (Kraków: Sine Qua Non, 2014), 8–9.

¹⁰ Tamże, 243.

też zawierają niepublikowane wcześniej teksty piosenek i inne warte uwagi materiały dotyczące muzyków.

Niezaprzeczalną wartością tych książek są informacje o rozwoju ówczesnej sceny rockowej. Muzycy opowiadają o narodzinach kultowych dziś zespołów i nagraniach, które cieszą się uznaniem wśród fanów i znawców muzyki. W autobiografii Roberta Brylewskiego pojawiają się pytania o jedno z największych osiągnięć zespołu Brygada Kryzys. Mowa o płycie zwanej *Czarną Brygadą*¹¹, pełnej nowatorskiej muzyki. Na pytanie Rafała Księżyka o sposób rozpoczęcia nagrań, Brylewski odpowiada:

Weszliśmy do studia z gotowym programem, ale niezupełnie świadomi naszego brzmienia. I trafiliśmy na właściwego gościa, na wariata takiego ja my. Fakt, że Kuba Nowakowski został realizatorem naszej płyty, to był rekord w szczęściu. [...] O brzmieniu *Czarnej Brygady* w pewnej mierze zdecydował przypadek, ale przede wszystkim dobra wibracja [...]¹².

Z autobiografii Marka Piekarczyka czytelnik dowiaduje się, czemu – zdaniem muzyka – zespół TSA zawdzięcza niekwestionowany sukces. Wokalista wspomina:

Zawiał wiatr wolności. Napluliśmy w twarz szarzyźnie i wszystkiemu, co było dookoła nas. Powiedzieliśmy światu, że jesteśmy wolni. Mimo stanu wojennego, czołgom na ulicach i wszelkim zakazom. Świetnie i mocno brzmieliśmy jak nikt przed nami. [...] ludzie powtarzali sobie informacje o fenomenie TSA, więc na koncerty waliły tłumy¹³.

Jak dowodzi powyższy cytat, opowieść muzyka nie dotyczy wyłącznie jego życia i kariery. Pojawiają się także wzmianki, a nierzadko bardziej szczegółowe opisy historycznych wydarzeń, jak choćby wprowadzenie stanu wojennego. Nie brakuje także wspomnień dotyczących życia w PRL-u, strajków studenckich czy narodzin Solidarności. To zatem między innymi świadectwa minionych czasów. Ponadto we wszystkich wymienianych publikacjach odnaleźć można informacje o kondycji rockmanów jako artystów, zmagających się z trudnościami wynikającymi z sytuacji społeczno-politycznej, jak na przykład walka z cenzurą czy nękanie przez milicję. Robert Brylewski wspomina zatrzymanie członków zespołu Izrael przez funkcjonariuszy za rzekomą kradzież w sklepie, który w rzeczywistości nie istniał¹⁴. Muzyk wielokrotnie opowiada także o ingerencji cenzury:

¹¹ Robert Brylewski, Rafał Księżyk, *Kryzys w Babilonie. Autobiografia* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2012), 136–137.

¹² Tamże, 137.

¹³ Piekarczyk, Gnoiński, *Zwierzona kontestatora*, 197–198.

¹⁴ Brylewski, Księżyk, *Kryzys w Babilonie. Autobiografia*, 232.

Najbardziej uczepili się instrumentalnego utworu *Solidariti Dub*, ale piosenki nie zawierały żadnych konkretnych odniesień, jeśli już to do Biblii. Iwona Thierry, która była producentem płyty z ramienia Polljazzu, powiedziała mi w pewnej chwili: „Słuchaj, nie ma zgody na wydanie. Udało się wynegocjować, że musi zniknąć albo nazwa *Solidariti*, albo znak wiktorii”. Na okładkę namalowałem dwie postacie palące fajkę. Jedna z nich, sięgając po fajkę, rozkładała palce w kształt litery V, co wyglądało, jakby pokazywała solidarnościowy znak zwycięstwa¹⁵.

Powyższy fragment potwierdza łączenie w autobiografiach perspektywy indywidualnej, czyli opowieści o własnym życiu, i świadectwa poprzedniej epoki.

Zmierzając ku rozstrzygnięciu, czy wywiad rzekę można uznać za autobiografię, trzeba zwrócić uwagę na fakt, że niektórzy badacze podważają autobiograficzną wartość dzieła, gdy nie ma w nim jednopodmiotowości¹⁶. Istnieją jednak stanowiska, że o autobiograficzności świadczą sygnały takie jak podtytuły i komentarze oraz czynniki wewnątrztekstowe¹⁷. W przypadku wywiadu rzeki informacje umieszczone na okładkach książek nazywają je wprost autobiografiami. Dotyczy to między innymi wywiadu rzeki z Robertem Brylewskim *Kryzys w Babilonie. Autobiografia*¹⁸ czy Tymonem Tymańskim *ADHD. Autobiografia*¹⁹. Podtytuł obu książek – *Autobiografia* – nie pozostawia wątpliwości, że czytelnik ma do czynienia z autoopowieścią. Zdarzają się jednak takie, jak choćby wspomniane wcześniej *Zwierzenia kontestatora*, które owego podtytułu nie posiadają; uwydatniony jest za to mówiony charakter dzieła poprzez zawarcie informacji: „Rozmawiał Leszek Gnoiński”²⁰. Podobnie jest w przypadku wywiadu rzeki z Tomaszem Budzyńskim, gdzie wyraźnie zaznaczono, kto przeprowadził wywiad. Na stronie tytułowej pojawiają się słowa: „Rozmawiał Tomasz Ponikło”²¹. Istnieją także przykłady wywiadów rzek, w których nie pojawia się żadna z wymienionych wyżej opcji, to znaczy nie stosuje się podtytułu informującego o autobiograficzności ani nie występuje słowo „rozmawiał”. Wówczas nazwisko muzyka i dziennikarza są umieszczone na okładce czy stronie tytułowej, co sugeruje, że obaj są współautorami. O mówionym charakterze książki czytelnik dowiaduje się z tekstu głównego, gdzie graficznie wyróżniono pytania dziennikarza

¹⁵ Tamże, 240.

¹⁶ Takie przekonanie wyraża Elizabeth Bruss przywoływana w badaniach R. Lubas-Bartoszyńskiej – zob. też, *Między autobiografią*, 21.

¹⁷ Sugeruje to polemika badaczy: Dubrovsky’ego i Lejeune’a, o czym wspomina Lubas-Bartoszyńska – zob. tamże.

¹⁸ Brylewski, Księżyk, *Kryzys w Babilonie. Autobiografia*.

¹⁹ Tymon Tymański, Rafał Księżyk, *ADHD. Autobiografia* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2013).

²⁰ Piekarczyk, Gnoiński, *Zwierzenia kontestatora*.

²¹ Tomasz Budzyński, Tomasz Ponikło, *Młhość* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016).

i odpowiedzi muzyka. Taką sytuację można zaobserwować w przypadku wywiadu rzeki z Tomaszem Lipińskim²² oraz z Krzysztofem Grabowskim²³.

Bezspornie trzeba przyznać, że powstawanie wywiadów rzek wiąże się z udziałem innych osób, co wyklucza jednopodmiotowość, natomiast związana z terminem „autobiografia” część „gráphō” nie jest tutaj realizowana w taki sposób jak w klasycznym piśmarstwie autobiograficznym. Czynność piśmarska nie leży po stronie muzyka, tylko redaktora – dziennikarza. Gdy natomiast omawiany problem rozpatrzemy w odniesieniu do funkcji tego typu literatury, to właśnie aspekt funkcjonalny wydaje się znacznie bardziej istotny z uwagi na fakt, że tak jak tradycyjna autobiografia, tak i wywiad rzeka pełni rolę opowieści o życiu danej osoby, zwykle od narodzin aż po czasy obecne. Można więc pokusić się o stwierdzenie, że mamy do czynienia z połączeniem elementów wywiadu i autobiografii. Zatem należałoby uznać wywiad rzekę za gatunek hybrydyczny.

Jak zauważa Małgorzata Czermińska:

Równoczesna obecność perspektywy indywidualnej i dokumentalnej autentyczności (która niekoniecznie jest równoznaczna z faktograficzną prawdziwością) przesądza o autobiograficznym charakterze dzieła²⁴.

Wskazywanie na postawę autobiograficzną czy autobiografizm, o którym wspomina Czermińska, znajdzie więc uzasadnienie również w przypadku analizy wywiadu rzeki. Badaczka podaje wyznaczniki tekstu autobiograficznego: pakt autobiograficzny, zakładający tożsamość autora, narratora i bohatera, oraz pakt referencjalny, wiążący się z założeniem o mówieniu prawdy²⁵. Badaczka charakteryzuje także postawę autobiograficzną, z którą mamy do czynienia wówczas, gdy:

[...] stworzone zostają wyraźne punkty styeczne, zarysowują się wyraźne relacje pomiędzy podmiotem wypowiedzi a podmiotem owego społecznego tekstu biografii, funkcjonującego jako schematyczne minimum wiedzy o rzeczywistym autorze. Istotne jest rozpoznanie podobieństwa, a nie weryfikacja. W lekturze zawierającej element autobiografizmu punkt zainteresowania przeniósł się z pytania o prawdziwość na rzecz pytania o znaczenie²⁶.

²² Tomasz Lipiński, Piotr Bratkowski, *Dziwny, dziwny, dziwny* (Warszawa: The Facto, 2015).

²³ Grabowski, Gajda, *Gościu*.

²⁴ Małgorzata Czermińska, „O autobiografii i autobiograficzności”, w: *Autobiografia*, red. Małgorzata Czermińska, (Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2009), 13.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, 15.

W wywiadzie rzecze odnaleźć można wszystkie te kategorie, o których mówi Czerwińska. Bez wątpienia rozpoznawalne jest podobieństwo podmiotu wypowiedzi i rzeczywistego autora, czyli tego, o którym opowiada książka. Występuje więc postawa autobiograficzna. Pakt autobiograficzny również zostaje spełniony, o czym świadczy choćby posługiwanie się imieniem, nazwiskiem w toku narracji. Autentyczność, ale niekoniecznie prawda, to kolejna cecha wywiadu rzeki, dowodząca realizacji paktu referencjalnego.

Trudno oprzeć się wrażeniu, że współczesna twórczość autobiograficzna bywa niedoceniana i lekceważona. Dotyczy to zwłaszcza wywiadu rzeki, który może budzić wątpliwości w kwestii wartości literackiej i autobiograficznej. Roman Zimand wyróżnia wśród literatury dokumentu osobistego autobiografie, wspomnienia, listy. Zastanawia się nad powodami ich popularności wśród czytelników i badaczy. W przypadku tych pierwszych zainteresowanie budzi jego zdaniem pewnego rodzaju przyjemność i własne korzyści. Z kolei naukowcy zwracają uwagę na owe teksty, ponieważ są chętnie czytane przez „zwykłych czytelników”²⁷.

Szeroki zakres czytelnictwa literatury dokumentu osobistego, jej popularność wydaje mi się niezwykle istotnym elementem perspektywy poznawczej dzisiejszych badań nad tym rodzajem literatury²⁸.

Bez wątpienia wywiad rzeka to jedno z nowszych zjawisk literackich współczesnej literatury. Wzbudza zainteresowanie zarówno wśród badaczy, jak i odbiorców, którzy nie upatrują w nim przedmiotu rozważań naukowych. Obie grupy mogą rozpatrywać takie teksty wobec zupełnie innych wartości. Z pewnością ta odmiana pisarstwa nie może być pomijana, należy włączać ją do badań nad literaturą dokumentu osobistego, która zyskuje obecnie coraz silniejszą pozycję, o czym była już mowa. Na szczególną uwagę zasługują autobiografie polskich rockmanów, które realizują się między innymi za pośrednictwem wywiadu rzeki jako sposobie opowieści. Niewątpliwie mają one wszystkie wartości, o których pisał Zimand. Mówią o minionych czasach, o historii jak doświadczenie komunizmu, przejścia związane z wprowadzeniem stanu wojennego. Pojawiają się także opisy przemian społecznych, ówczesnych wydarzeń kulturalnych, opowiedzianych jednak z innej perspektywy, niż dotąd znana. Dotyczy to kondycji polskich artystów od lat osiemdziesiątych po współczesność, słynnych festiwali w Jarocinie. Wielokrotnie obalane są stereotypy, ujawniane zmagania z cenzurą i prześladowaniami ze strony władz. Nie brakuje także opisów doświadczeń duchowych i prywatnych przeżyć.

²⁷ Roman Zimand, *Diarysta Stefan Ż.* (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1990), 8–9.

²⁸ Tamże, 9.

Powyższe rozważania mają charakter wstępnych rozważań, w co najmniej kilku fragmentach jedynie zasygnalizowano kwestie, które wymagają rozszerzenia i głębszego zbadania tego obszaru. Tekst jest jednocześnie zapowiedzią podjęcia tych kwestii w przyszłych publikacjach autorki.

Bibliografia

- Bauer, Zbigniew. „Wywiad. Gatunek i metoda”. W: *Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Zbigniew Bauer, Edward Chudziński. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010.
- Budzyński, Tomasz, Tomasz Ponikło. *Miłość*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2016.
- Brylewski, Robert, Rafał Księżyk. *Kryzys w Babilonie. Autobiografia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2012.
- Czermińska, Małgorzata. „O autobiografii i autobiograficzności”. W: *Autobiografia*, red. Małgorzata Czermińska, Gdańsk: Słowo/obraz terytoria, 2009.
- Encyklopedia PWN. Dostęp 20.10.2017. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wywiad-rzeka;3999163.html>.
- Grabowski, Krzysztof, Krzysztof Gajda. *Gościu. Auto-bio-Grabaż*. Poznań: InRock, 2010.
- Lipiński, Tomasz, Piotr Bratkowski. *Dziwny, dziwny, dziwny*. Warszawa: The Facto, 2015.
- Lubas-Bartoszyńska, Regina. *Między autobiografią a literaturą*. Warszawa: PWN, 1993.
- Łebkowska, Anna. „Rozmowy z pisarzem – analiza gatunku”. W: *Kryzys czy przełom. Studia z teorii i historii literatury*, red. Magdalena Lubelska i Anna Łebkowska. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 1994.
- Maciąg, Kazimierz. *W kręgu problematyki „pamiętników mówionych”*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2001.
- Piekarczyk, Marek, Leszek Gnoiński. *Zwierzenia kontestatora*. Kraków: Sine Qua Non, 2014.
- Tymański, Tymon, Rafał Księżyk. *ADHD. Autobiografia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2013.
- Zimand, Roman. *Czas normalizacji: szkice czwarte*. Londyn: Aneks, 1989.
- Zimand, Roman. *Diarysta Stefan Ż*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1990.

River interview with selected rock musicians as a new type of autobiographical text

Summary

The text focuses on issues related to contemporary autobiographical literature. An author recognizes the river interview as one of its new forms. Sources and prototypes of this kind of writing are searched in works of spoken character such as (for example ‘conversations with...’). It seems to be obligatory to connect the discussed type of books to the genre of press interview. The exemplification material are river interview and books created on the basis of conversations with representatives of the polish rock scene such as Robert Brylewski, Tomasz Lipiński, Dariusz Malejonek, Marek Piekarczyk and others. The thoughts lead to find out whether the river interview can be considered as an autobiography. The text is a forecast of examination of this kind of works in terms of autobiographical literature

Keywords

autobiography, river interview, polish rock music

Translated by Joanna Nowak

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Joanna Nowak, „Wywiad rzeka z wybranymi muzykami rockowymi jako odmiana tekstu autobiograficznego”, *Autobiografia. Literatura. Kultura. Media 2* (2018), 11: 73–84. DOI 10.18276/au.2018.2.11-06